

**2010 оны төсвийн бодлогын
шийдэл**

Зэсийн огцом үнийн өсөлтөөс өмнөх үеийн төсөв дараах байдалтай байсан:

Хүснэгт 1. Төсөв /ДНБ-нд эзлэх %-иар/

	2001-5
	сарын дундаж
ДНБ-нд эзлэх хувь	
Нийт орлого ба тусламж	32.7
Эрдэс баялгийн орлого	2.6
Эрдэс баялгийн бус орлого	30.1
Нийт зарлага ба цэвэр зээл	35.3
Төсвийн тэнцэл	-2.6
Гадаад эх үүсвэрээс санхүүжүүлэх	2.2
Дотоод эх үүсвэрээс санхүүжүүлэх	0.6

Зэсийн огцом үнийн өсөлтийн явцад УИХ-аас зарлагыг нэмэгдүүлж, татварын ачааллыг бууруулах шийдвэр гаргасан:

Хүснэгт 2. Төсөв /ДНБ-нд эзлэх %-иар/

	2001-5 сарын дундаж	2008	2001-5 сарын дунджаас 2008 оны хооронд гарсан өөрчлөлт
ДНБ-нд эзлэх хувь			
Нийт орлого ба тусламжийн	32.7	35.4	2.7
Эрдэс баялгийн орлого	2.6	10.0	7.4
Эрдэс баялгийн бус орлого	30.1	25.4	-4.7
Нийт зарлага ба цэвэр зээл	35.3	40.2	4.9
Үүнд:			
Цалин, хөлс	6.7	8.9	2.2
Бараа ба үйлчилгээ	10.9	8.3	-2.6
Татаас ба урсгал шилжүүлэг	7.4	11.2	3.8
Хөрөнгийн зардал	9.2	11.5	2.3
Төсвийн тэнцэл	-2.6	-4.8	-7.4
Гадаад эх үүсвэрээс санхүүжүүлэх	2.2	0.6	-1.6
Дотоод эх үүсвэрээс санхүүжүүлэх	0.6	4.2	3.6

Онцолж хэлэх зүйлс:

- ✓ Ажил олгогчдоос төлөх НДШ-ийн хувь хэмжээг бууруулах нь өндөр хувийн татварын ачааллыг багасгасантай ижил; тэтгэврийг нэмэгдүүлэх нь ядуурлыг бууруулах үр дүнтэй арга зам байж болно. Гэвч эдгээр арга замууд нь сангуудыг бүрэн мөнгөжүүлснээр хэрэгжих боломжтой.
- ✓ Цалингийн өсөлт нь төрийн үйлчилгээг сайжруулах, үр ашигтай хуваарилалтын бодлого юм. Гэсэн хэдий ч мөн л удаан хугацаанд үргэлжлэх санхүүгийн дарамтыг үүсгэдэг.
- ✓ НӨАТ-ын түвшинг бууруулж, нийгмийн халамжийг өсгөх: энэ нь хоорондоо нийцтэй боломжийн хувилбар мэт боловч, өртөг өндөртэй бөгөөд хэрэгжүүлэхэд нилээд ярвигтай.

Дүгнэж хэлэхэд: хэрвээ зэсийн огцом үнийн өсөлт нь Монгол улсыг эгнэгт баян улс болговол дээрх хувилбарууд нь боломжийн, сайн сонголтууд байж болно. Гэхдээ зэсийн үнэ буурсан тохиолдолд Монгол улс эдгээр бодлогуудыг авч хэрэгжүүлэх боломжгүй юм /хамгийн багаар бодоход Оюу-Толгойн ордод олборлолт хийж эхлэх хүртэл 3-6 жил шаардлагатай/.

Төсөвт бий болсон хүндрэлүүд:

- ✓ Төсвийн хэт тэлэлт нь орлого, зарлагыг ижил хэмжээгээр нэмэгдүүлж, ДНБ-ний 10 гаруй хувьтай тэнцэх алдагдлыг бий болгосон.
- ✓ 2009 оны нэгдсэн төсвийн зарлагын бүтцэд хөрөнгө оруулалт болон бараа үйлчилгээний зардлын (зэсийн

үнийн өсөлтийг дагаж өссөн зардлууд) өсөлтийг бууруулсан нааштай өөрчлөлтүүд гарсан хэдий ч урсгал шилжүүлгийн зардал ихээр нэмэгдсэн.

Хүснэгт 3. Төсөв /ДНБ-нд эзлэх %-иар/

	2008	2009 урьд, төс	Зөрүү
ДНБ-нд эзлэх хувь			
Нийт орлого ба тусламжийн дүн	35.4	30.8	-4.6
Эрдэс баялгийн орлого	10.0	5.6	-4.4
Эрдэс баялгийн бус орлого	25.4	25.1	-0.3
Нийт зарлага ба цэвэр зээлийн дүн	40.2	37.3	-2.9
Үүнд:			
Цалин, хөлс	8.9	9.4	0.5
Бараа ба үйлчилгээ	8.3	5.9	-2.4
Татаас ба урсгал шилжүүлэг	11.2	13.5	2.3
Хөрөнгийн зардал	11.5	7.9	-3.6
Төсвийн тэнцэл	-4.8	-6.5	-1.7
Гадаад эх үүсвэрээс санхүүжүүлэх	0.6	5.0	4.4
Дотоод эх үүсвэрээс санхүүжүүлэх	4.2	1.5	-2.7

✓ Гэнэтийн ашгийн татварын хууль хүчингүй болж байгаа болон Эрдэнэт үйлдвэрийн нөөц, үр ашиг багасаж,

улмаар алдагдалтай ажиллаж эхлэх зэрэг хүчин зүйлүүдээс шалтгаалаад ашигт малтмалын орлого алс хэтдээ буурах хандлагатай;

- ✓ Банкны секторын бүтцийн өөрчлөлт нь төсөвт үлэмж хэмжээний нэмэлт ачааллыг бий болгосон;
- ✓ Санхүүжилтийн өнцгөөс харахад ДНБ-ний 2% буюу 3%-иас их хэмжээгээр давсан төсвийн алдагдлыг тогтвортой түвшинд барих нь маш хүндрэлтэй юм.

Төсвийн тэнцлийн үзүүлэлт: төсвийн алдагдлыг ДНБ -ний 4%-иас хэтрүүлэхгүй байх гэсэн үзүүлэлтэд хүрэхэд 2 жилийн хугацаа шаардагдана.

✓ Зарлагын арга:

- Цалин хөлсийг доогуур тогтоох (гэхдээ: томоохон хэмжээний өөрчлөлтийг илүү цогц, шинэчлэлийн орчинд хийх шаардлагатай, тухайлбал цалин хөлсний ангилал, албан хаагчдын шатлал зэрэглэлийг тогтоох, гадны ажилчидтай холбоотой тооцооллууд г.м)
- Богино хугацаанд дээрх аргыг хэрэгжүүлэхэд тогтмол нэрлэсэн цалинд өөрчлөлт оруулах нь илүү тохиромжтой байж болно;
- Тэтгэвэр тэтгэмжийн үр нөлөөтэй байдлыг хангахад: тэтгэврийн өргөн агуулгатай шинэчлэлийн үүднээс нийгмийн үр нөлөөг харгалзан үзэх;
- Татаасын хувьд: энэ нь шаардлагатай бөгөөд тулгамдсан асуудал хэдий ч уг шаардлагыг хангах хуримтлал хүрэлцээгүй байна.

✓ Орлогын арга:

- НӨАТ-ын бууруулсан түвшнийг буцаан нэмэгдүүлэх
- НДШ-ийн бууруулсан түвшнийг буцаан нэмэгдүүлэх: энэ нь зөрүүнээс (НДШ-ийн буурсан болон өмнөх түвшний) шалтгаалаад тэтгэврийн шинэчлэлийн нэг хэсэг нь болж болно (2009 оны төсөвт 150 тэрбум төгрөг тусгагдсан).

2010 оны төсвийн зорилт: ДХТХ болон шинэчлэгдсэн төсөвлөлтөд төсвийн алдагдлыг (ОУВС-ийн төсөөллөөс) ДНБ-ний 4%-иас 275 орчим тэрбум төгрөгийн зөрүүтэй тооцсон байгаа бөгөөд хэрэв энэхүү алдагдлын 150 орчим тэрбум төгрөгийг “өндөр-чанарын арга”-ыг хэрэгжүүлэхэд зарцуулбал, үлдэх хэсгийг нь “доод-чанарын арга”-ын хэрэгжилтэд зарцуулахыг бид зөвшөөрч болох юм.

Хүснэгт 4: 2010 оны төсвийн хуримтлалын сонголтууд

Доод-чанарын үнэлгээ	SBA-ын төсвөлд ойртуулах хуримтлалын хэмжээ	Дууд-чанарын үнэлгээ	SBA-ын төсвөлд ойртуулах хуримтлалын хэмжээ	Дээд-чанарын үнэлгээ	SBA-ын төсвөлд ойртуулах хуримтлалын хэмжээ
хөрөнгийн зардлыг бууруулах (төслийн зээл SBA -н тооцсон төсвөлөөс их дүнтэй гарсан)	100 тэрбум төгрөг	Татаасыг бууруулах	33 тэрбум төгрөг	-НӨАТ-ын түвшинг өөрчлөх ж.нь: НӨАТ-ын түвшинг 2% хүртэл өсгөх	70 тэрбум төгрөг
		Улаан буудайн татаасыг хүчингүй болгох; Зам тээвэр болон эрчим хүчний татаасыг тал хувиар бууруулах; Дотоодын үйлдвэрлэлийн татаасыг хүчингүй болгох;	12 тэрбум төгрөг 16 тэрбум төгрөг 15 тэрбум төгрөг	-Тэтгэвэрийн зөрүүг багасгах ж.нь НДЦШ-ийн түвшинг 3% хүртэл өсгөх	45 тэрбум төгрөг
		Тээврийн хэрэгслийн ОАТ-ын түвшинг 2 дахин нэмэгдүүлэх; Дотоодын архины ОАТ-ыг 50%-иар нэмэгдүүлэх; Импортын архины ОАТ-ын түвшинг 2 дахин нэмэгдүүлэх	26 тэрбум төгрөг 9 тэрбум төгрөг 14 тэрбум төгрөг 3 тэрбум төгрөг		
		Онцгой албан татаарыг өсгөх	40 тэрбум төгрөг	-Цалингийн санг бодит тооцоогоор багасгах ж.нь 2009 оны түвшиний нэрлэсэн цалингийн санд өөрчлөлт оруулахгүй байх буюу бууруулах	60 тэрбум төгрөг
		Бүсэд шилжүүлгүүдийг бууруулах	Нэг удаагийн тэтгэмж, урамшууллыг 1/3-ээр бууруулах; "Сургалтын төлбөрийн зээл"-ийг 1/3-ээр бууруулах; Сургалт хөтөлбөр, төрийн албан хаагчдын мэргэжил дээшлүүлэх сургалтыг 1/3-ээр бууруулах; "Оюутнуудад олгох тэтгэмж"-ийг 1/3-ээр бууруулах; "Үдийн цай" хөтөлбөрийг 1/3-ээр бууруулах;		Халамж үйлчилгээний шинэчлэлийн дагуу нийгмийн халамжийг бууруулах

Тайлбар хүснэгт 5. Төсвийн орлого

	2009			2010		Тайлбар
	09 оны 3 сар хөтөлбөр	09 оны 7 сар төсөв	Шинэчилсэн төсөөлөл	УИХ-ын санал	Шинэчилсэн төсөөлөл	
тэрбум төгрөгөөр						
Нийт орлого ба тусламжийн дүн	1,936.1	2,054.7	1,909.5	2,269.2	2,082.9	
Эрдэс баялгийн орлого	241.0	346.8	348.2	362.7	276.9	
Эрдэс баялгийн бус орлого	1,695.0	1,707.8	1,561.3	1,906.5	1,806.0	
Урсгал орлого	1,911.7	2,030.3	1,867.8	2,241.4	2,056.1	
Эрдэс баялгийн орлого	241.0	346.8	348.2	362.7	276.9	
Эрдэс баялгийн бус орлого	1,670.7	1,683.4	1,519.6	1,878.7	1,779.2	
Татварын орлого ба НДШ	1,583.1	1,697.7	1,523.2	1,887.3	1,777.3	
<u>Орлогын татвар</u>	<u>375.7</u>	<u>451.8</u>	<u>425.6</u>	<u>484.9</u>	<u>518.2</u>	
ААНОАТ	221.0	223.5	177.9	284.3	203.7	
I. Эрдэнэт	13.8	13.8	9.6	90.4	15.7	
II. Бусад	207.2	209.7	168.4	193.9	188.1	
III. Оюу-Толгой			-		-	
ХХОАТ	98.7	98.7	134.1	112.6	149.8	
Гэнэтийн ашгийн татвар	56.0	129.7	113.6	87.9	164.7	
<u>НДШ</u>	<u>244.6</u>	<u>251.7</u>	<u>268.4</u>	<u>279.2</u>	<u>344.8</u>	НДШ-ийн 23%-ийн өсөлт
<u>Худалдааны татвар ба НӨАТ</u>	<u>392.3</u>	<u>414.0</u>	<u>342.7</u>	<u>431.5</u>	<u>380.6</u>	
Дотоодын бараа, үйлчилгээний НӨАТ	143.4	143.4	167.9	163.7	187.6	
Импортын бараа, үйлчилгээний НӨАТ	319.1	340.8	238.1	348.0	271.5	
НӨАТ-ийн хөнгөлөлт	70.2	70.2	63.2	80.2	78.5	
<u>ОАТ</u>	<u>203.4</u>	<u>198.3</u>	<u>166.6</u>	<u>260.3</u>	<u>189.1</u>	
Дотоодын архи, тамхины ОАТ	73.2	70.1	69.6	83.5	77.8	
Импортын архи, тамхины ОАТ	23.1	20.4	20.1	29.2	23.6	
Импортын шар айрагны ОАТ	7.5	8.2	4.0	9.6	4.7	
Автомашин ОАТ	33.6	33.6	32.0	42.5	37.5	
Газрын тосны ОАТ	58.6	58.6	33.1	87.0	36.8	
Дотоодын шар айрагны ОАТ	7.5	7.5	7.7	8.5	8.6	
<u>Гаалийн болон экспортын татвар</u>	<u>155.1</u>	<u>163.2</u>	<u>115.6</u>	<u>170.9</u>	<u>165.0</u>	
Гаалийн татвар	143.5	151.6	106.9	157.7	155.3	
Экспортын татвар	11.6	11.6	8.7	13.2	9.7	
<u>Бусад төрлийн татварууд</u>	<u>212.0</u>	<u>218.7</u>	<u>204.3</u>	<u>260.6</u>	<u>179.5</u>	
Бензин, дизель түлшний татвар	9.2	9.2	7.1	13.7	8.0	
Тээврийн хэрэгслийн лицензийн төлбөр	7.8	7.8	9.9	8.9	11.0	
Өмчийн албан татвар	10.3	10.3	11.7	11.8	13.1	
Бусад	184.7	191.5	175.6	226.3	147.4	
	үүнд:					
Тэмдэгтийн хураамж (лицензийг оролцуулна)	37.4	37.4	10.7	42.7	12.0	
Эрдэс баялгийн нөөцийн ашиглалтын татвар	86.7	118.9	130.1	108.8	96.6	
Татварын бус орлого	328.6	332.6	344.6	354.1	278.8	
Хүүгийн ба бусад орлого	18.3	18.3	35.9	20.9	40.1	
Төсөвт байгууллагын орлого	140.6	140.6	116.6	160.4	130.3	
Ногдол ашиг	94.4	94.4	104.9	86.8	11.1	
I. Эрдэнэт	84.5	84.5	95.0	75.5	-	
II. Бусад	9.9	9.9	9.9	11.3	11.1	
III. Оюу-Толгой			-			
Түрээсийн орлого	1.7	1.7	1.0	1.9	1.1	
Төв банкны ашгийн шилжүүлэг	5.0	5.0	5.0	5.7	5.6	
бусад татварын бус орлогууд	68.6	69.8	81.1	78.2	90.6	
Хөрөнгийн орлого ба зээл тусламж	24.4	24.4	41.7	27.8	26.8	
Хөрөнгийн орлого	2.4	2.4	2.6	2.7	2.9	
Буцалтгүй тусламж	22.0	22.0	39.1	25.1	23.9	

Тайлбар хүснэгт 6.Төсвийн зарлага:

	2009					2010	Тайлбар
	09 оны 3 сар хөтөлбөрөөр	09 оны 7 сар төсөв	Шинэчилсэн төсөөлөл	SBA-ын санал	Шинэчилсэн төсөөлөл		
тэрбум төгрөгөөр							
Нийт зарлага ба цэвэр зээлийн дүн	2,316.1	2,418.9	2,314.7	2,559.3	2,395.4		
Урсгал зардал	1,793.7	1,835.2	1,824.5	1,918.4	1,853.9		
Цалин, хөлс	566.0	585.7	585.7	645.6	585.7	2009 оны түвшингээрх цалингийн сан	
Бараа үйлчилгээний зардал	343.9	347.1	367.1	392.3	432.1	хуваарилалт нэмэгдсэн	
Татаас	47.2	49.2	49.2	53.8	24.2	татаасыг бууруулсан	
<u>Урсгал шилжүүлэг</u>	<u>752.6</u>	<u>798.7</u>	<u>788.7</u>	<u>807.3</u>	<u>751.3</u>	2009 оны түвшингээрх төсвийн урсгал шилжүүлэг	
<u>Хүүгийн төлбөр</u>	<u>84.0</u>	<u>54.5</u>	<u>33.9</u>	<u>19.3</u>	<u>60.6</u>		
Гадаад зээлийн хүүгийн төлбөр	80.7	51.2	30.5	13.7	31.6	төлбөрийн тэнцлийн урьдчилсан төлөв	
Банкны бүтцийн өөрчлөлтийн бонд				-	14.2	Анод банкны бүтцийн өөрчлөлт	
Богино хугацаат өрийн баталгаа	3.4	3.4	3.4	-	0.9		
Дотоод бусад зардал				5.6	13.9	Алтны санхүүжилтийн үйл ажиллагаа	
Хөрөнгийн зардал ба цэвэр зээлийн дүн	522.4	583.7	490.2	640.9	541.5		
<u>Хөрөнгийн зардал</u>	<u>421.0</u>	<u>482.3</u>	<u>431.4</u>	<u>477.8</u>	<u>448.3</u>		
Дотоодын эх үүсвэрээс санхүүжүүлэх	391.4	450.3	405.2	425.1	425.1		
Гадаад эх үүсвэрээс санхүүжүүлэх	29.6	32.0	26.1	52.8	23.3	төлбөрийн тэнцлийн урьдчилсан төлөв	
<u>Цэвэр зээл</u>	<u>101.4</u>	<u>101.4</u>	<u>58.8</u>	<u>163.1</u>	<u>93.2</u>		
Гадаад төслийн зээлийн гүйлгээ: Зээллэг	122.0	122.0	87.6	186.6	116.7	төлбөрийн тэнцэл дэх төслийн зээлийн урьдчилсан төлөв	
Буцаан төлөлт				-			
Дотоодын зээллэг ба буцаан төлөлтийн зөрүү	-20.6	-20.6	-28.7	-23.5	-23.5		
Төсвийн тэнцэл (тусламжийг оруулаад)	-380.0	-364.2	-405.2	-290.1	-312.4		
Урсгал тэнцэл (өмч хувьчлалын орлогыг оруулахгүй)	118.0	195.1	43.3	322.9	202.2		
Анхдагч тэнцэл	-296.0	-309.7	-371.3	-270.8	-251.8		
Эрдэс баялгийн бус анхдагч тэнцэл	-537.0	-656.5	-719.5	-633.5	-528.7		
Эрдэс баялгийн бус нийт тэнцэл	-621.0	-711.1	-753.4	-652.8	-589.3		
<u>Нэмэлт зүйлс:</u>							
Нийт тэнцлийн ДНБ-д эзлэх хувь	-6.0	-5.8	-6.5	-4.0	-4.5	Төсвийн зорилтын биелэлт	
Нэрлэсэн ДНБ (тэрбум төгрөг)	6,294.4	6,294.4	6,209.4	7,179.8	6,930.9		

2009 оны төсөвт тусгагдсан арга хэмжээ:

- ✓ Газрын тосны онцгой албан татварт өөрчлөлт оруулсан
- ✓ Жилийн эхэнд арилжааны банкуудад олгосон алтны-санхүүжилтийн зээлийг оны эцэст буцаан төлүүлэхээр тооцсон
- ✓ Экспортлогчдод зориулсан НӨАТ-ын буцаан олголтын системийг дахин нягталж тооцохоор тусгасан